

УДК 811.111'42

**ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ АРГУМЕНТАЦІЇ У НАУКОВОМУ
ДИСКУРСІ**

Надія ДОРОНКІНА (Київ, Україна)

Стаття аналізує вплив характеристик жанру на особливості аргументації у мовленнєвих творах наукового дискурсу. Висвітлено співвідношення понять «дискурс», «стиль» та «жанр». Розглянуто визначення жанру з позиції функціонально-стилістичної теорії та жанрознавства. Виокремлено фактори, що впливають на вибір виду аргументації у науковому дискурсі. На прикладі жанру науково-технічної статті, відповідно до моделі тексту, продемонстровано поділ на субтексти, кожен з яких має свої особливості аргументації.

Ключові слова: жанр, стиль, субтекст, категорія, позамовний фактор, тематична макроструктура, дискурс.

Статья анализирует влияние характеристик жанра на особенности аргументации в речевых произведениях научного дискурса. Освещено соотношение понятий «дискурс», «стиль» и «жанр». Рассмотрено определение жанра с позиций функциональной стилистической теории и жанроведения. Выделены факторы, которые влияют на выбор вида аргументации в научном дискурсе. На примере жанра научно-технической статьи, в соответствии с моделью текста, продемонстрировано разделение на субтексты, каждый из которых имеет свои особенности аргументации.

Ключевые слова: жанр, стиль, дискурс, субтекст, категория, экстралингвистический фактор, тематическая макроструктура.

The article analyzes the influence of the genre characteristics on argumentation features of speech productions in scientific discourse. The correlation between the concepts of genre, style, and discourse is showed. The definition of genre in the context of functional stylistics and genre studies is outlined. The factors that affect the types of argumentation choice in scientific discourse are emphasized. In accordance of the model of text, the classification of subtexts in terms of the genre of technical research paper is reflected. Each subtext has the argumentation features.

Key words: genre, style, discourse, subtext, category, extralinguistic factor, topical macrostructure.

Як відомо, поняття «жанр» та «дискурс» тісно пов'язані між собою. Жанри є одиницями типологізації дискурсу. З іншого боку, дискурс використовують для визначення жанру, оскільки наявність жанрових правил

робить можливим інтерпретацію дискурсу [2, с. 82]. Це означає, що твори певного жанру, наприклад, наукові статті, у сукупності створюють дискурс. За сферою використання такий дискурс є науковим, а за однією з макроінтенцій – аргументативним.

Мета даної статті полягає в тому, щоб окреслити залежність специфіки аргументації від жанру у науковій сфері, що вимагає розгляду співвідношення понять дискурсу, стилю та жанру.

Виділення окремого жанру є ланкою у ланцюгу класифікації ситуацій мовленнєвої взаємодії. За численними критеріями дискурс поділяють на монологічний та діалогічний, усний та письмовий, інформаційний та фактичний, персональний та інституційний, тощо. Дискурс також характеризується належністю твору до певного стилю. У даному контексті дискурс описує спосіб говоріння, причому набір параметрів, що задають певні його різновиди містить стильову та тематичну специфіку. Таким чином, стиль виступає як елемент дискурсу, модель успішної соціальної комунікації.

Ключову роль у класифікації грають позамовні фактори. Так, функціональні стилі формуються на основі обраної сфери мовленнєвого спілкування, наприклад, наукової. В середині наукового стилю під дією таких позамовних факторів, як мета наукового спілкування та специфіка наукового спілкування, виділяють підстили. Тобто стиль у відношенні до підстилей діє як макросистема або макростиль у відношенні до мікросистем. Кожен підстиль представлений своїми жанрами.

Проблематика визначення жанру досі залишається недостатньо вивченим питанням, як у функціональній стилістиці, так і у жанрознавстві. М. Бахтін називав мовленнєвими жанрами відносно сталі типи висловлювань притаманні кожній сфері використання мови [1, с. 159-160]. Він вважав висловлення базовою одиницею мовлення, що має такі ознаки, як цілеспрямованість, цілісність та завершеність [2, с. 34-40]. Мовленнєвий жанр описується за допомогою тематичного змісту, стилю та композиції висловлювання. Вибір жанрової форми, предмет та границі мовлення визначається задумом мовця.

Темою мовленнєвого жанру слугує єдність задуму, як суб'єктивного моменту висловлювання, та предмету, як об'єктивного моменту. Потім жанр також впливає на задум та коректує його. В результаті такого взаємного впливу створюється стиль та композиція.

Бахтін назвав діалогічність визначальною ознакою мовленнєвого жанру як одиниці мовленнєвого спілкування. Інші ознаки, а саме визначення цілі, завершеність тощо, випливають з неї [2, с.53]. Задум автора, що відповідає певній цілі, відтворюється за допомогою пізнавально-мовленнєвих дій у вигляді текстових одиниць. Тема твору, поділяється на підтеми, які висвітлюється через субтексти, кожен з яких повинен відповідати на якийсь запит читача.

Т. Ван Дейк ввів поняття суперструктури та тематичної макроструктури дискурсу. На тематичному рівні жанровій формі відповідає суперструктурна схема, що складається системою пізнавально-комунікативних дій, тоді як зміст цих дій створює тематичні макроструктури.

Т. В. Матвеева досліджувала категоріальний аспект функціональних стилів та мовленнєвих жанрів. За її думкою кожен макростиль має власну схему категоріальних структур, а жанри слугують реалізацією категорій в рамках єдиної категоріальної схеми [3, с. 218].

Д. Байбер описав жанри за допомогою морфосинтаксичних параметрів, які були об'єднані у п'ять груп ознак. Таким чином всі тексти були об'єднані у вісім кластерів, які Байбер назвав типами текстів. Виявилось, що ці типи корелюють з жанрами. Однак стійкими морфосинтаксичними та лексичними характеристиками володіють не цілі дискурси, а типи викладу або типи пасажів, тобто фрагменти дискурсу. Зазвичай виділяють розповідний (наративний), описовий (дескриптивний), пояснювальний (експозиторний), інструктивний та переконуючий (аргументативний). Дискурс кожного жанру є неоднородним з точки зору типів пасажів, які там зустрічаються.

Ми вважаємо науковий дискурс формою аргументативного дискурсу. Отже кожен мовленнєвий твір у сфері науки містить аргументацію, особливості якої залежать від жанру.

Одним з факторів, що визначають вид аргументації є структура науково-пізнавального процесу. В залежності від виду досліджень використовується теоретична чи емпірична аргументація.

В області точних наук у таких жанрах, як підручник, дисертація чи науково-технічна стаття використовуються такі засоби теоретичної аргументації, як:

- дедуктивне обґрунтування, тобто логічний вивід нових положень з тих, що вже обґрунтовані, наприклад доведення теореми;

- системна аргументація, прикладом якої є наукове пояснення, коли обґрунтування відбувається шляхом зведення до законів природи чи обґрунтованої теорії;

- методологічна аргументація, коли нове положення отримують за допомогою надійного методу.

Останній засіб часто використовують у математичних виводах, як це показано у даному прикладі, де згадуються рівняння Максвелла.

The magnetics are derived from the Maxwell equations, which involves the Bessel function. [6, c. 387]

Емпірична аргументація зазвичай застосовується, коли мають місце експерименти або використовуються статистичні дані, як у науково-технічних статтях. Зокрема виділяють такі засоби емпіричної аргументації:

- пряме підтвердження, тобто безпосереднє спостереження, що використовується під час публічних демонстрацій дослідів;

- наведення прикладу та використання емпіричних даних слугують основою індуктивних умовиводів;

- ілюстрація, що майже завжди присутня у формі графіків, діаграм, схем чи таблиць.

Кожен мовленнєвий твір виступає як продукт мовленнєвої діяльності, створений за певними правилами, які складають основу моделі її тексту. Жорстка та узуальна модель наукового твору диктує правила аргументації за допомогою таких факторів, як членування тексту, тип та спосіб викладу, вид мовлення (монологічне чи діалогічне), розмір та інші. Так членування тексту тісно пов'язано з тематичною макроструктурою, тобто задає тему аргументації, яка реалізується у відповідному субтексті з регламентованими типами пасажів. Розмір тексту впливає на кількість доводів, що наводиться на користь тез та на ступінь імпліцитності аргументації.

У контексті вищесказаного викликає інтерес аргументація у жанрі науково-технічної статті. Категорії даного жанру, як дискурсу, поділяються на системостворюючі, а саме змістовність, структурність, цілісність, стильова та жанрова належність, та системонабуті, до яких належить структура статті. Це означає, що така структура з'явилась в результаті розвитку системи в процесі комунікації. У даному випадку структурою статті ми називаємо макроструктуру дискурсу на високому рівні узагальнення [4, с.150-153].

Науково-технічна стаття має жорстку структуру, причому деякі розділи (анотація та реферативна частина) побудовані відповідно до жорсткої моделі, а модель інших має гнучкий узуальний характер. Аналіз аргументації у таких статтях виявив чотири види субтекстів, кожен з яких має свої особливості аргументації.

У першому виді субтекстів аргументація виконується вербальними засобами. Описуються минулі події, оскільки статті присвячені вже проведеним дослідженням. Напрямок розташування інформації: проблема-вирішення. такі фрагменти розташовані у вступному розділі та анотації.

У прикладі такого фрагменту мова йде про геофізичні параметри, за допомогою яких петрофізики оцінюють середовище, використовуючи алгоритм інверсії, що має недоліки (*the CPU time is still the bottleneck*). Автор статті пропонує покращення алгоритму (*Cholesky factorization*).

This inversion algorithm is very robust in extracting formation and invasion anisotropic resistivities, ... However, ... the CPU time is still the bottleneck .... Note that we apply Cholesky factorization to update the Hessian matrix from the Gauss-Newton algorithm. Therefore, we are able to improve the reliability and stability of the inversion. [6, c. 384]

Такі фрагменти статті, як виклад ходу експерименту, характеристика приладу та принципу його роботи а також опис даних експерименту містять імпліцитну аргументацію. Висновки про репрезентативність даних та інформативність результатів читач повинен зробити сам.

Третій тип фрагменту містить пояснення та зазвичай входить до складу опису результатів експериментів та висновків. У даному випадку вербальна аргументація супроводжується ілюстраціями у вигляді таблиць, графіків та діаграм.

Четвертий варіант аргументативних фрагментів складається з математичних викладок з використанням формул. Зазвичай у таких фрагментах аргументація належить до дедуктивного типу та є доведенням. Особливість такого фрагменту полягає у способі викладу інформації. Формалізованою мовою називають сукупність спеціалізованих мовних засобів з правилами створення виразів, надання їм певного смислу та перетворення. Така мова слугує засобом фіксації логічного смислу, що дозволяє вводити каузальні відношення. Наступний приклад демонструє вивід формул обчислювання акустичних характеристик деревини. Формула швидкості звуку розташована у тесті одразу після її словесної інтерпретації. Наступне речення описує відношення даної формули до повздовжних та поперечних хвиль. Далі формула імпедансу обчислюється, використовуючи формулу швидкості. Перетворення виконується за допомогою таких правил, як підстановка та скорочення чисельника та знаменника дробу.

The speed, c , with which sound travels through a material, is defined as the root of the material's Young's modulus, E , divided by the material's density, ρ :

$$c = \sqrt{\frac{E}{\rho}}$$

Incidentally, this ratio, which describes the speed of longitudinal waves in a material, also characterizes the transverse vibrational frequencies of a bar.

The impedance, z , of a material, is defined as the product of the material's speed of sound, c , and its density, ρ :

$$z = c\rho = \sqrt{E\rho} \quad [5, \text{с. } 144])$$

Висновки. Отже головними факторами, що визначають специфіку аргументації у певному жанрі у науковій сфері слугують тип моделі тексту та структура науково-пізнавального процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. М. Проблема речевых жанров. Из архивных записей к работе «Проблема речевых жанров». Проблема текста // М. М. Бахтин Собр. соч.: В 5 т. Т. 5. Работы 1940-х — начала 1960-х годов. М., 1996.
2. Дементьев В. В. Теория речевых жанров / В. В. Дементьев. – М.: Знак, 2010. – 600 с.
3. Матвеева Т. В. Тональность разговорного текста: три способа описания / Т. В. Матвеева // Stylistyka. V. – Opole, 1996. – S. 210-221.
4. Попова Т. Г. Параметры научно-технической статьи / Т. Г. Попова // Вестник ОГУ: сб. науч. статей. – Оренбург., 2004. Вып. 11. – С 149-153.
5. Wegst U. G. K. Wood for sound / U. G. K. Wegst // American journal of botany. –2006. – Vol. 93, №10. – P. 1439–1448.
6. Zhang Z. J. 1-D inversion of triaxial induction logging in layered anisotropic formation / Z. J. Zhang, N. Yuan, R. Liu // Progress in electromagnetic research. – 2012. – Vol. 44. – P. 383-403.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Надія Доронкіна –старший викладач кафедри англійської мови технічного спрямування №1 факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

Наукові інтереси: дискурсологія, теорія аргументації, теорія риторичної структури.